

ТЕМА 6

Тактика пред'явлення для впізнання. Тактика перевірки показань на місці. Тактика слідчого експерименту

План лекції

1. Загальні положення тактики пред'явлення для впізнання.
2. Тактичні прийоми пред'явлення для впізнання.
3. Поняття, сутність і завдання перевірки показань на місці.
4. Особливості тактики перевірки показань на місці.
5. Мета і умови слідчого експерименту.
6. Тактичні прийоми проведення слідчого експерименту.
7. Фіксація перевірки показань на місці та слідчого експерименту.

1. Загальні положення тактики пред'явлення для впізнання

Пред'явлення для впізнання – це слідча дія, що регламентована КПК і передбачає ідентифікацію по пам'яті. Сутність цієї дії полягає в тому, що попередньо допитана особа порівнює пред'явлений їй об'єкт з тим, ознаки якого зафіксовані в пам'яті.

Об'єктами впізнання можуть бути: люди, трупи, їх частини, предмети, тварини, ділянки місцевості, окремі предмети.

Видами впізнання є:

- впізнання в натурі (безпосереднє) – людей, предметів;
- впізнання по фотознімках, кіновідеозображеннях.
- особливими видами впізнання є впізнання по голосу, акценту, мовленню, за функціональними особливостями (хромота).

Суб'єктами впізнання є: свідки, потерпілі, підозрювані, обвинувачені.

Науковою основою пред'явлення для впізнання є положення філософії про пізнавальність та індивідуальність об'єктів матеріального світу. Успіх впізнання залежить від умов сприйняття, особистих якостей суб'єкта впізнання, вираженості індивідуальних ознак об'єкта.

Основну роль при впізнанні відіграє психологічний процес формування показань суб'єкта впізнання, який складається з таких факторів:

- формуючого – сприйняття, запам'ятовування, відтворення;
- репродуктивного – згадування, словесне відтворення властивостей, ознак об'єкта;
- пізнавального – встановлення об'єкта, який раніше був сприйнятий (спостерігався) шляхом порівняння з тим, який пред'явлений.

Людина сприймає навколишній світ органами чуттів – зорових, слухових, нюхових, які формують суб'єктивний образ об'єкта в пам'яті.

2. Тактичні прийоми пред'явлення для впізнання

Процес пред'явлення для впізнання передбачає проведення двох самостійних обов'язкових етапів: підготовчого і безпосереднього впізнання.

Підготовчий етап передбачає планування слідчої дії і включає:

- попередній допит суб'єкта впізнання про обставини, за яких особа спостерігала об'єкт, про ознаки і особливості, за якими особа може впізнати об'єкт;
- прийняття рішення про проведення пред'явлення для впізнання, психологічну підготовку суб'єкта впізнання;
- підбір об'єктів, серед яких буде пред'явлений такий, що впізнається;
- вибір місця і часу пред'явлення для впізнання, забезпечення участі в дії понятих, підготовка науково-технічних засобів фіксації процесу впізнання.

Особливості підбору об'єктів для проведення впізнання

Після допиту слідчий повинен підготувати об'єкти, які повинні бути схожими (однорідними) за тими ознаками, які запам'ятав впізнаючий. Виключення становить процес впізнання трупа, який пред'являється без інших. Об'єктів повинно бути не менше трьох.

При впізнанні особа пояснює слідчому в присутності понятих, за якими ознаками об'єкт впізнання було відокремлено, виділено серед однорідних предметів (об'єктів).

3. Поняття, сутність і завдання перевірки показань на місці

Перевірка показань на місці – це слідча дія, яка проводиться з метою перевірки або уточнення показань (обвинуваченого, свідка, потерпілого), пов'язаних з конкретним місцем.

Сутність перевірки показань на місці полягає в тому, що раніше допитана особа демонструє свою дійсну обізнаність про матеріальну обстановку і окремі обставини події. Перевірка показань на місці проводиться шляхом показу особою конкретного місця і об'єктів, які знаходяться на ньому і пов'язані з розслідуваною подією, шляхів підходу до місця і відходу від нього, своїх дій на ньому чи дій інших осіб, дає додаткові пояснення до показань на допиті.

Задачі, які витікають із сутності перевірки показань на місці, зводяться до наступного:

- встановлення фактичної відповідності показань особи про місце і подію, дійсної обстановки й обізнаності з нею особи, яка свідчила про це;
- чи дійсно особа перебувала на місці події, а не отримала інформацію про місце події з інших джерел.

Перевірка показань на місці поєднує в собі риси декількох слідчих дій – допиту, огляду, слідчого експерименту, впізнання.

По-перше, в ході перевірки показань на місці особа передає інформацію про подію злочину, тобто це можна розглядати як повторний або додатковий допит, на якому раніше отримана інформація доповнюється, уточнюється.

По-друге, особа підтверджує (або спростовує) знання матеріальної обстановки місця події. Певною мірою можна говорити про вивчення, порівняння обстановки з образом, який зафіксувався у пам'яті особи.

По-третьє, особа сама приводить учасників на місце події і показує, якою була послідовність подій або демонструє певні свої дії.

Підготовка до перевірки показань на місці

Проведення будь-якої слідчої дії передбачає певну підготовку.

1. Вивчення матеріалів справи: протоколу огляду місця події; показань особи щодо особливостей обстановки місця події.
2. Досягнення домовленості з особою про проведення цієї слідчої дії.
3. Вирішення ряду організаційних питань (транспорт, охорона, участь спеціалістів, понятих, забезпечення технічними засобами).
4. Визначення часу проведення (доречності для певного момен-ту розслідування).
5. Складання плану проведення перевірки показань на місці, в який включають:
  - порядок руху до місця;
  - перелік обставин, які необхідно уточнити;
  - перелік питань, які необхідно поставити особі;
  - порядок фіксації слідчої дії;
  - в необхідних випадках попередній огляд місця слідчим і попередження інших осіб про цю дію (потерпілих).
6. Інколи провести повторний допит.

4. Особливості тактики перевірки показань на місці

Основним тактичним правилом при проведенні перевірки показань на місці є самостійність дій особи у виборі маршруту руху і показу об'єктів, що ілюструють її пояснення.

При цьому недопустимо підказувати особі. Можуть ставитись питання для уточнення деталей обстановки місця події.

Перевірку необхідно виконувати в тій послідовності, в

якій відбувались події.

Дії слідчого при неповному або неточному відтворенні і поясненні особою на місці відповідності показанням, даним при допиті, передбачають два варіанти.

По-перше. Повнота і точність відтворення багато в чому залежать від сприйняття, запам'ятовування (від особливостей ступеня розвитку топографічної пам'яті, умов сприйняття, від інших суб'єктивних факторів). В цьому випадку слідчий може застосовувати тактичні прийоми, які допоможуть особі згадати певні деталі. З психологічної точки зору перевірка показань на місці характеризується не тільки репродуктивною, але й активною розумовою діяльністю, тому необхідно терпляче і до кінця слухати пояснення, не перебивати питаннями, тобто перевагу має вільна розповідь.

По-друге. Це може свідчити про те, що особа не була учасником події, а має про неї інформацію з інших джерел.

5. Мета і умови слідчого експерименту

В процесі розслідування злочинів нерідко виникає необхідність перевірки конкретних обставин, з'ясування реальної можливості події в певних умовах. Подія відбулась в минулому, то як можна її перевірити? За допомогою експерименту.

Експеримент як метод пізнання використовується в багатьох науках, тому він називається загальнонауковим методом.

Експеримент в криміналістичній тактиці і слідчій практиці – це процесуальна дія, яка передбачена КПК і спрямована на перевірку можливості існування фактів, обставин шляхом відтворення умов події, що відбулась, і продовження дослідів.

Слідчий експеримент проводиться з метою:

- 1) перевірки й уточнення даних, що маютьс'я;
- 2) отримання нових доказів;
- 3) встановлення можливості вчинення певних дій;
- 4) можливості сприймати органами чуттів певні явища, події, об'єкти (чи можна було бачити чи чути, знаходячись в певному місці);
- 5) встановлення механізму утворення слідів (чи можливо нанести ножове поранення за умов, що описує винний, потерпілий і т.ін.).

Слідчий експеримент як процесуальна дія регламентована КПК. Законодавчо визначений певний порядок проведення експерименту передбачає:

- участь понятих;
- можливість участі обвинуваченого, потерпілого, свідка, спеціаліста;
- заборону проведення експерименту, якщо він принижує честь, гідність осіб або створює загрозу життю, здоров'ю осіб чи нанесенню майнової шкоди.

Слідчий експеримент має деякі спільні риси з іншими слідчими діями: перевіркою показань на місці, оглядом місця події, допитом. Суттєва різниця полягає в тому, що при слідчому експерименті відтворюється обстановка, створюються умови, за яких в реальності відбувалась подія, і перевіряються можливості існування фактів, дій осіб за цих умов. Хоча слідчий експеримент може містити і елементи допиту, і елементи перевірки показань на місці, особливістю його є практичне повторення реальних подій, що відбулися в минулому.

Підготовка слідчого експерименту (планування й організація)

Прийняття слідчим рішення про проведення слідчого експерименту означає визначення *необхідності* і *можливості* проведення такої слідчої дії. Після цього слідчий приступає до її організації і планування проведення. Це включає:

- уясування мети експерименту (для чого проводити);
- визначення часу, місця і умов проведення;
- з'ясування змісту і послідовності дослідів (дій);
- визначення учасників експерименту і ролі кожного;
- підготовка технічних засобів;
- забезпечення транспортом, охороною обвинуваченого.

Мета експерименту – чітко визначити обставини, які підлягають перевірці шляхом експерименту.

Для визначення умов, в яких повинен проводитись експеримент, необхідно вивчити матеріали справи, інколи додатково провести допити.

В залежності від цілей і умов експерименту визначається кількість учасників, і в деяких випадках поняті повинні мати певну підготовку.

Участь обвинуваченого в слідчому експерименті може бути тільки добровільною.

Досліди необхідно проводити в умовах максимального наближених до тих, в яких відбувалась подія, яка підлягає перевірі. Для цього інколи необхідно реконструювати обстановку.

Наприклад, проникнення в магазин було шляхом пролому стелі. Висота приміщення значна. Обвинувачений пояснює, що крадіжку вчинив один. Заліз в магазин, виліз через проламану стелю і товар виніс. Задача: з'ясувати, чи міг обвинувачений один, без допомоги інших, це вчинити?

В окремих випадках можливо моделювати, тобто створити обстановку події за допомогою предметів, що мають однорідні властивості, форми.

Реконструкція як натурне відтворення не завжди можливе.

5. Тактичні прийоми проведення слідчого експерименту

У процесі проведення слідчого експерименту слідчий застосовує тактичні прийоми, які забезпечують достовірність його результатів і сприяють їх правильній оцінці. Основні із них такі:

1. Проведення експерименту в умовах максимально наближених до реальних. Це може стосуватись часу доби і відповідних погодних умов, місця (коли, наприклад, особа стверджує, що вона не могла бачити або дорожній знак, або пішохода, який йшов по узбіччю дороги).
2. Неодноразовість проведення дослідів. Це виключає випадковість отримання певних результатів.
3. Проведення дослідів в дещо змінених умовах. У випадках, коли свідок, потерпілий чи обвинувачений добросовісно помилились при дачі показань (тобто помилково оцінювали, сприймали певні факти, обставини), змінені умови можуть сприяти поновленню в пам'яті реальних подій.

1. Використання тих самих або таких самих об'єктів.
2. Дотримання послідовності виконання дій.
3. Поетапність виконання дій.

Важливе значення має з'ясування механізму слідоутворення, наприклад, взаєморозташування об'єктів при ДТП (чи могли такі тілесні ушкодження бути заподіяні при умовах, які відтворює винний). За вимогою особи слідчий повинен реконструювати чи змодельовати обставину так, як пояснює особа.

Оцінка результатів слідчого експерименту

Оцінювати результати слідчого експерименту необхідно дуже зважено, оскільки встановлення можливості певної події ще не означає, що вона обов'язково мала місце в дійсності (тобто можливість вчинення крадіжки однією особою не означає, що у неї не було співучасників).

Негативний результат свідчить про відсутність зв'язку між відтвореною обстановкою і подією, що перевіряється (навіть при змінах умов експерименту встановлено, що винний не міг один ні залізити в магазин через отвір в стіні, ні вилізити без сторонньої допомоги, отже, у нього обов'язково повинні були бути помічники), а отже, є доказом відсутності в минулому явища, що перевіряється.

7. Фіксація перевірки показань на місці та слідчого експерименту

Перевірка показань на місці – це процесуальна дія, і її проведення вимагає процесуального оформлення. В першу чергу, це складання протоколу. В ньому відображається весь процес слідчої дії, починаючи з посадки в автомашину, хід руху, пояснення особи (куди повернути, де зупинити автомобіль) і далі, в залежності від задач і обставин, які перевіряються. Фіксуються питання, що були поставлені, і відповіді на них, зауваження учасників слідчої дії.

При фотофіксації фотографується весь хід перевірки показань на місці.

При проведенні слідчої дії – експерименту – обов'язковим є складання протоколу. В ньому відображається (у вступній частині), хто, де, коли з ким, для чого, в присутності кого,

за яких умов проводив слідчу дію. В описовій частині йде детальний опис експерименту від початку до кінця. Можуть виділятися етапи дії, обов'язково послідовність дій і результати цих дій, питання слідчого до особи, які передбачають необхідність уточнення або пояснення своїх дій.

В заключній частині протоколу фіксується зауваження, які поступили від учасників в ході експерименту, технічні засоби, які застосовувалися при проведенні.

Слідчий експеримент може фіксуватись за допомогою фото- та відеоапаратури. При фотозйомці корисно фіксувати важливі вузлові моменти експерименту: проникнення на місце злочину, розташування автотранспорту при дорожньо-транспортних пригодах, можливість бачення події з певної точки спостереження та інше.

Завдання до семінарського заняття

Теоретичні питання

1. Поняття та сутність пред'явлення для впізнання.
2. Види пред'явлення для впізнання.
3. Тактичні прийоми пред'явлення для впізнання.
4. Етапи проведення слідчої дії пред'явлення для впізнання.
5. Поняття, сутність і завдання перевірки показань на місці.
6. Особливості тактики перевірки показань на місці.
7. Мета і умови слідчого експерименту.
8. Тактичні прийоми проведення слідчого експерименту.
9. Фіксація перевірки показань на місці та слідчого експерименту.

Практичні завдання

Завдання 1

Скласти протокол пред'явлення для впізнання речей за такою схемою (фабула довільна):

- а) хто, в присутності кого, де, коли, у зв'язку в чим склав протокол;

- а) мета слідчої дії;
- б) що пред'являлось для впізнання і кому;
- в) роз'яснення учасникам слідчої дії їх прав та обов'язків;
- г) які питання необхідно поставити особі, що впізнає.

Завдання 2

Слідчий районного відділу внутрішніх справ м. Н-ська Лаптев в присутності понятих Петрової і Сігєєвої в кабінеті слідчого з метою встановлення належності годинника, вилученого при обшуку у гр-на Ветрова, потерпілій Барановій пред'явив їй для впізнання 4 жіночих годинники марки "Заря", одного кольору і форми, які відрізняються лише окремими ознаками. На годинниках закріплені бірки з цифрами 1, 2, 3, 4.

Понятим і учасникам впізнання була роз'яснена сутність слідчої дії, їх роль в ній, права й обов'язки.

На питання слідчого до потерпілої, чи не впізнає вона серед пред'явлених годинника, який був викрадений із її квартири, після уважного огляду пред'явлених годинників, Баранова заявила, що безпомилково впізнає годинник з біркою 3 за формою і кольором корпусу, формою цифр і дефектом секундної стрілки. Після відповіді на питання слідчого Баранова пред'явила йому паспорт на цей годинник і заявила, що рішення слідчого про проведення цієї слідчої дії було недоречним. На її думку, достатньо було провести виїмку паспорта на годинник, оскільки огляд годинника зводився до того, щоб встановити факт співпадіння номера на годиннику та в паспорті.

Слідчий пояснив потерпілій, що огляд годинника і виїмка паспорта не гарантувала б від помилки у випадку, якщо пред'явник паспорта був неналежним власником годинника. Тому не можна недооцінювати поєднання пред'явлення для впізнання годинника і виїмку паспорта.

Інших заяв і зауважень від учасників пред'явлення для впізнання не надійшло.

Які слідчі дії необхідно було б провести в даному випадку?

Завдання 3

При розслідуванні серії квартирних крадіжок, вчинених організованою групою злочинців, двоє її учасників (Петров і Тарасов) зізнались у скоєних злочинах. Організатор крадіжок, раніше судимий Ілін, не визнавав себе винним і відмовився від дачі показань, хоча, за свідченнями співучасників, він брав участь у всіх крадіжках. У свідченнях, які давали Петров і Тарасов на допитах, були істотні протиріччя щодо ролі співучасників у вчиненні крадіжок, а також деяких обставин проникнення в квартири та викрадених речей.

Складіть план перевірки показань обвинуваченого на місці.

Завдання 4

За повідомленням начальника управління захисту прав споживачів було порушено кримінальну справу по факту виготовлення недоброякісної продукції Н-ським лікєро-горілочним заводом. При розслідуванні було встановлено, що два працівника заводу (Лапін і Мухін) вночі проникали в склад готової продукції, відкупорювали пляшки, відливали по 100-150 грамів горілки, а потім доливали в пляшки воду і знову закупорювали пляшки. Обвинувачувани пояснили, що відкупорював пробки на пляшках Лапін, а відливав горілку і закупорював пляшки Мухін. За годину у такий спосіб вони отримували до 10 літрів сорокаградусної горілки. Розбавлена таким чином горілка в пляшках мала 35-36 градусів. Слідчий вирішив провести експеримент.

Яка мета експерименту?
Які умови повинні бути для проведення даного експерименту?

Реферати

1. Проблемні питання захисту прав та інтересів учасників пред'явлення для впізнання.
2. Етичні основи слідчого експерименту та перевірки показань на місці.
3. Етичні основи пред'явлення для впізнання.

Література до теми.

1. Салтевський М.В. Криміналістика: Підручник: У 2 ч. – Ч. 2. – Харків: Консум, 2001. – С. 204-236.
2. Криміналістика: Учебник / Под ред. А.Г. Филиппова. – 3-е изд. – М.: Спарк, 2004. – С. 264-278, 294-320.
3. Криміналістика: Учебник / Под ред. И.Ф. Пантелеева, Н.А. Селиванова. – М.: Юрид. лит., 1984. – С. 282-318.
4. Бурданова В.С., Быховский И.Е. Предъявление для опознания на предварительном следствии. – М., 1975.
5. Гапанович Н.Н. Опознание в следственной и судебной практике (тактика). – Минск, 1978.
6. Гинзбург А.Я. Опознание в следственной, оперативно-розыскной и экспертной практике. – М., 1996.
7. Быховский И.Е., Корниенко Н.А. Проверка показаний на месте. – Л., 1987.
8. Соя-Серко Л.А. Проверка показаний на месте. – М., 1986.
9. Белкин Р.С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике. – М., 1964.
10. Глазырин Ф.В. Следственный эксперимент. – Волгоград, 1981
11. Белкин Р.С., Белкин А.Р. Эксперимент в уголовном судопроизводстве. – М., 1997.
12. Удалова Л. Специфіка допиту при пред'явленні для впізнання // Право України. – 2002. – № 9.
13. Сафронов С. Тактика проведення відтворення обстановки та обставин події при розслідуванні тілесних ушкоджень: її особливості // Право України. – 2001. – № 1; Ягодинський В. Щодо відтворення обстановки і обставин події // Право України. – 2003. – № 5.